STRUCTURA PRIMELOR CĂRȚI RELIGIOASE ÎN LIMBA ROMÂNĂ, TIPĂRITE ÎN TIPOGRAFIA EXARHICEASCĂ DIN CHIȘINĂU

Doctor habilitat în filologie, profesor universitar **Irina CONDREA**
Universitatea de Stat din Moldova

THE STRUCTURE OF THE FIRST RELIGIOUS BOOKS IN ROMANIAN, PRINTED IN THE EXARCH PUBLISHING HOUSE FROM CHISINAU

Summary. Religious texts represent an important component of the publications from Bessarabia of the nineteenth century. They have contributed both to the maintenance and development of Christian worship, and to the spread of some literary forms in the Romanian language. The valorization of these texts is nedeed for reconstitution of the way in which the religious style was formed and of the models that have guided the editors from Chisinau. In this article are analyzed the first two liturgical books, published in 1815 in the Exarch publishing house from Chisinau by the Metropolitan Gavriil Bănulescu-Bodoni, a *Missal* and a *Molebnic*. It is established that they contain both original texts, written in Romanian and translated texts from Slavonic, or adapted or integrally taken over from the previous editions published in Romanian.

Keywords: religious text, religious style, translation, adaptation, taking-over.

Rezumat. Textele cu caracter religios constituie o componentă importantă a publicațiilor din Basarabia secolului al XIX-lea. Ele au contribuit atât la menținerea și dezvoltarea cultului creștin, cât și la răspândirea unor forme culte ale limbii române literare. Valorificarea acestor texte este necesară pentru a reconstitui modul în care s-a format stilul religios și modelele de care s-au ghidat editorii de la Chișinău. În articolul de față sunt analizate primele două cărți liturgice, publicate în anul 1815 în Tipografia Exarhicească de la Chișinău de către mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, un *Liturghier* și un *Molebnic*. Se constată că acestea conțin atât texte originale, scrise în limba română, cât și texte traduse din slavonă, ori adaptate sau preluate integral din alte ediții publicate anterior în limba română.

Cuvinte-cheie: text religios, stil religios, traducere, adaptare, preluare.

Cartea religioasă a fost întotdeauna unul dintre pilonii de bază ai culturii oricărui popor, prin ea au căpătat valoare și perenitate limba, spiritualitatea, frumosul și adevărul. Secole de-a rândul anume cartea religioasă a pătruns în mase și a coagulat societatea. Tipărirea cărților de cult a fost o preocupare constantă a înaintașilor neamului – voievozi și domni, împărați și mitropoliți, care au lăsat o bogată zestre spirituală, ce trebuie studiată și valorificată în permanență, deoarece anume cărțile de cult au contribuit în mod esențial la dezvoltarea și unificarea limbii române literare [1].

În teritoriul dintre Prut și Nistru au circulat cărți bisericești tipărite în cele mai mari centre de cultură și carte românească, cum ar fi Iași, Târgoviște, Blaj, Râmnic, Neamț, București ș.a. [2]. O perioadă aparte în istoria tipăriturilor cu caracter religios, în acest spațiu, începe în secolul al XIX-lea, odată cu anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus în 1812 și formarea în 1813 a Eparhiei Basarabiei în frunte cu mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni.

Grija de căpetenie a exarhului nou-înființatei eparhii a fost tipărirea cărților necesare oficierii slujbelor religioase în biserici, de aceea, „Înștiințîndune că Bisericile întra ceastă Oblastie, întraltele, sînt lipsite și de cărțile trebuincioase, neam silit a așăza Tipografie, în Mitropolia Eparhii Noastre, ce este în Chișinău", consemna mitropolitul în prefața la *Liturghier*, prima carte necesară preoților, tipărită în Exarhiceasca Tipografie din Chișinău în anul 1815.

Înființarea unei tipografii în Eparhia Basarabiei a fost condiționată de prevederile stipulate în Ucazul Sinodului de la Sankt-Petersburg din 4 mai 1814 [3], dar și de alte acte sinodale, care reglementau activitatea editorială, în ucaz menționându-se în mod expres că: „În tipografia Eparhială se vor tipări cărți bisericești și în limba moldovenească, ce vor fi traduse din slavonește după aceleași cărți sinodale (art.VII)" și că „Se vor prezenta Sf. Sinod spre a fi examinate înainte de a fi date la tipar noile traduceri sau alcătuiri lucrate de persoane duhovnicești" [3, p. 35].

O problemă mult discutată în legătură cu tipăriturile apărute sub îngrijirea lui Bănulescu-Bodoni este dacă aceste cărți au fost într-adevăr traduse din slavonește, așa cum cerea ucazul, sau au fost reproduse după alte ediții existente în limba română. Cu privire la *Liturghierul* tipărit în 1815, întrebarea este formulată

BDD-A29267 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:29 UTC)

de cercetătoarea Maria Danilov astfel: „ce este totuși – o traducere integrală după edițiile sinodale sau una parțială, cu corectări întreprinse de exarhul Gavriil?" [3, p. 41].

În fond, răspunsul este dat chiar de mitropolitul care menționează în pastorala de la începutul cărții ce schimbări au fost făcute – este vorba de ajustarea unor termeni/secvențe după originalul „slavenesc"/ grecesc, precum și de adăugarea Sinaxarului [4]. O analiză detaliată a conținutului *Liturghierului* din 1815 a fost făcută de cercetătorul Nicolae Fuștei, care a comparat cuprinsul acestuia cu alte șapte liturghiere românești și unul rusesc, ajungând la concluzia că „practic tot ce conține *Liturghierul* de la Chișinău se regăsește în liturghierele românești", cu excepția câtorva Prochimene, traduse de Bănulescu-Bodoni după un liturghier slavon [5, p. 19].

Consultând primele două cărți de cult, apărute la Chișinău în 1815, *Liturghierul* și *Molebnicul*, se poate constata că deosebirile față de edițiile anterioare în limba română constau în faptul că mitropolitul Gavriil a urmat întru totul anume „așăzarea" Liturghiilor ce se tipăreau în Rusia, adică structura și consecutivitatea părților componente și, nu în ultimul rând, plasarea unor mari secvențe conținând elogii la adresa țarului și a familiei imperiale.

Urmare a deciziilor sinodale, toate cărțile de cult tipărite în Tipografia Exarhicească conțineau, în titlu, ample dedicații țarului Rusiei și întregii sale familii, din a cărui poruncă s-a tipărit lucrarea – așa cum se obișnuia în publicațiile sinodale din Rusia.

Această practică, de a-i consemna pe foaia de titlu pe înalții oblăduitori ai tipăriturilor, precum și de a insera informații despre tipul textului, arătându-se din ce surse a fost preluat, tradus ș.a. nu era cu totul nouă, ci reprezenta o tradiție în editarea cărților liturgice din spațiul românesc. (A se vedea binecunoscutul titlu al *Cazaniei* lui Varlaam: *Carte românească de învățătură duminicele preste an și la praznice împărătești și la svănți mari. Cu zisa și cu toată cheltuiala lui Vasilie voivodul și domnul Țără(i) Mol(dovei). Din multe scripturi tălmăcită din limba slovenească pre limba românească de Varlam Mitropolitul de Țara Moldovei. În tipariul domnesc. În mănăstirea a Trei S(veti)teli în Iași. De la H(risto)s 1643*, dar și alte titluri ce conțin numele domnitorilor și ale mitropoliților care au contribuit la apariția lucrării).

Mai nouă în edițiile Tipografiei Exarhicești era forma amplă de prezentare amănunțită a întregii familii stăpânitoare, așa cum era prescripția pentru edițiile respective din Rusia, iar aceste inserții apar pe tot parcursul cărții, acolo unde în textele din aceeași perioadă în limba română se plasa doar o paranteză în care era scris cuvântul (cutare), pentru a atenționa preotul că aici trebuie invocat numele concret al domnitorului, împăratului, cârmuitorului de la vremea respectivă. Ca exemplu poate servi un fragment din *Liturghierul* tipărit la Sibiu în 1909, deci cam în aceeași perioadă cu cel de la Chișinău: „Încă ne rugăm pentru Arhiepiscopul nostru (cutare) și pentru toți frații noștri întru Hristos. Încă ne rugăm pentru bun credinciosul și iubitorul de Hristos Împăratul nostru (cutare), pentru stăpânirea, biruința, petrecerea, pacea și sănătatea și mântuirea și iertarea păcatelor lui..."

Or, de exemplu, foaia de titlu a primului *Liturghier*, apărut la Chișinău în Tipografia Exarhicească, conține un text destul de mare, cules cu caractere mășcate, amplasat pe două pagini de carte și care cuprinde informațiile ce dovedesc înalta oblăduire a împăratului Rusiei: „Întru slava sfintei, cei de o ființă, de viață făcătoarei și nedespărțitei Troițe, a Tatălui, și a Fiiului, și a Sfântului Duh. Cu porunca prea blagocestivului, singur stăpânitoriului, marelui domnului nostru, împăratului Alexandru Pavlovici a toată Rossiia; în ființa soției sale a prea blagocestivei doamne, împărătesei Elisavetei Alexievnei și a maicii lui prea blagocestivei doamne împărătesei Mariei Feodorovnei; și în ființa bine credinciosului domn, țesarevici și a marelui cneaz Constantin Pavlovici și a soției sale bine credincioasei doamne, marei cneghine Anii Feodorovnei; și a bine credincioșilor domni, marilor cneaji Nicolae Pavlovici și Mihail Pavlovici; și a bine credincioasei doamne, marei cneaghine Mariei Pavlovni și a soțului ei; și în ființa bine credincioasei doamne, marei cneaghine Ecaterinei Pavlovni; și a bine credincioasei doamne, marei cneajne Annei Pavlovni.

Iară cu blagosloveniia prea sfântului, îndreptătoriului Sinod și a prea osfințitului Gavriil Exarh Mitropolit Chișinăului și Hotinului s-au tipărit cartea aceasta, ce se numește Liturghie, în exarhiceasca tipografie a Basarabiei, ce se află în sfânta Mitropolie a Chișinăului și a Hotinului în Chișinău. La anul de la facerea lumii 7323. Iar de la nașterea cea după trup a lui Dumnezeu Cuvântul, 1815, Indictionul 3, în luna lui avgust".

În continuare, particularitățile și structura ediției sunt indicate în pastorala scrisă de Gavriil Bănulescu-Bodoni – un text amplu, pe șapte pagini, cu explicații ce se referă la diferențele față de Liturghierele românești folosite anterior în acest spațiu. Între altele, se menționează: „iată că întâiu cea mai trebuincioasă Bisericilor carte, decare întraceastă Eparhie este prea mare lipsă, Slujebnicul, care în limba Rumânească să zice Liturghie, cu ajiutoriul lui Dumnezeu o am tipărito, ourmând întru toate întocma Tălmăcirei Slavenești și așăzării Liturghiilor cesă Tipăresc în Rossia, pe care noi din cele Slavenești îndreptânduo, cât sau putut mai

BDD-A29267 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:29 UTC)

bine, (subl. n. – I.C.), am adaoso cu Sinaxariul celor 12 luni, cu toate prochimenele trebuincioase preste tot Anul, şi cu alte folositoare învăţături spre povăţuirea Preoţilor, care învăţături încele mai denainte Tipărite Rumâneşte Liturghii, nusă află".

Probabil că exista temerea că *Liturghierul* structurat astfel ar fi putut stârni nemulţumirea sau neînţelegerea preoţilor eparhiei, obişnuiţi să oficieze slujbele după vechile cărţi de cult, şi anume din acest motiv exarhul Bănulescu-Bodoni a găsit de cuviinţă să se adreseze cu pastorala sa către întregul cler al regiunii, pentru a explica ce fel de modificări conţine *Liturghierul*, în conformitate cu noile cerinţe [6]. Mitropolitul menţionează: „Drept aceea de trebuinţă am socotit a arăta aicea de obşte la toţi, iară mai ales preoţilor carii slujesc în limba rumânească, că aflând întracestă Liturghie oareşi care cuvinte întralt chip tălmăcite, nu precum să află încele mai denainte rumâneşte tipărite Liturghii, sănuse mire de aceasta, nici să socotească afi greşală, ci mai vârtos să ştie că iaste îndreptare celor mai înainte făcute greşale. Pentru că noi nam socotit cu cuviinţă a ourma greşalelor celeau făcut alţi tălmăcitori, ori pentru neştiinţa limbii, sau pentru ne cunoştinţa tâlcuirii Dumnezeeştii Liturghii, ori siindusă aschimba vechile greşale metaxirisite de atâta mulţime de vreme".

De asemenea, mitropolitul Bănulescu-Bodoni s-a îngrijit să sublinieze că această carte urmează „aşăzării Liturghiilor cesă Tipăresc în Rossia", avându-se în vedere şi faptul că în respectivele cărţi de cult ruseşti apărea în repetate rânduri textul integral cu numele membrilor familiei imperiale. În această primă ediţie a *Liturghierului* de la Chişinău împăratul împreună cu toată familia sa este invocat în contextul diverselor slujbe de cel puţin 15 ori, înălţându-se întru slava sa rugăciuni scrise într-un limbaj foarte expresiv, cu păstrarea celor mai proeminente trăsături ale textelor religioase de elogiere. Drept confirmare pot servi următoarele fragmente: „Încă ne rugăm pentru prea blagoslovitul singur stăpânitoriul marele Domnul nostru Împăratul Alexandru Pavlovici a toată Rossia, pentru stăpânirea, biruinţa, petrecerea, pacea, sănătatea şi mântuirea Lui şi pentru ca Domnul Dumnezeul nostru mai des săi dea sporiu şi săi asculte Lui întru toate şi săl supue supt picioarele lui pre tot vrăjmaşul şi pizmaşul"; „pentru prea blagocestivul împăratul nostru..., şi pentru toată curtea şi ostaşii lor, dă lor Doamne vecinica împărăţie, ca şi noi întru liniştea lor viaţă lină şi fără de gâlceavă să vieţuim întru toată buna credinţă şi curăţie".

Este evident că aceste fragmente sunt traduse, or traducătorul, care s-ar putea să fie chiar Bănulescu-Bodoni, a dat dovadă de multă inspiraţie şi de un rafinat simţ al limbii române, pe care a folosit-o cu virtuozitate pe parcursul redactării întregului *Liturghier*. Cartea se încheie cu următoarele *Stihuri*:

Tuturor oamenilor Canonul să cade să fie,
Căruia ce iasre de trebuinţă fieştecare aceia să ţie,
Domnului laudă totdeauna înălţind,
Ca o zidire pe ziditoriul său în veac înălţând.
Sfârşit şi lui Dumnezeu laudă

Următoarea carte de strictă necesitate pentru preoţi este *Molebnicul* (denumirea actuală – *Molitfelnic*), tipărit de exarhul Gavriil tot în 1815 şi retipărit în 1916. *Molebnicul / Molitfelnicul* (ca şi *Liturghierul* şi alte cărţi de cult, cum ar fi *Psaltirea, Evangheliarul, Apostolul*), face parte din cărţile liturgice, care utilizează textul Sfintei Scripturi.

Foaia de titlu a *Molebnicului* preia cu exactitate textul de slavă din *Liturghier*: „Întru slava sfintei, cei de o fiinţă, de viiaţă făcătoarei şi nedespărţitei Tro(i)ţă, a Tatălui, şi a Fiiului, şi a Sfântului D(u)h. Cu porunca prea blagocestivului, singur stăpânitoriului, marelui domnului nostru, împăratului Alexandru Pavlovici a toată Rossiia; în fiinţa soţiei sale ş.a.m.d. ... s-au tipărit cartea aceasta ce se numeşte Molebnic, adică rânduiala cântărilor de rugăciuni şi a paraclisurilor osăbite în exarhiceasca tipografie a Basarabiei, ce să află în sfânta Mitropolie a Chişinăului şi Hotinului. În Chişinău. La anul de la facerea lumii 7323, iară de la naşterea cea după Trup a lui Dumnezeu Cuvântului 1815, Indictionul 3, în luna lui dechemvrie".

După foaia de titlu urmează un text de două pagini, intitulat *Molebnic*, scris de exarhul Gavriil, în care acesta argumentează necesitatea tipăririi unei asemenea cărţi: „Adecă rânduiala cântărilor de rugăciuni, tălmăcită din cele în slavenească, care să tipăreşte în Rossia şi să întrebuinţază în pravoslavnicile biserici, s-au tipărit acum întîiu şi rumâneşte în Exarhiceasca Tipografie a Eparhiei pentru Bisericile şi preoţii moldoveni a Eparhiei aceştiia. Care carte fiindcă ne povăţuieşte cum să cuvine a mulţămi prea Milostivului Dumnezeu pentru a lui daruri şi faceri de bine către noi şi cu ce rânduială ni se cade a alerga la mila şi ajiutoriul lui şi a-l ruga în nevoile şi necazurile noastre".

Ediţia conţine şi un cuprins intitulat *Însămnare de ce să află întra cestă sfântă* carte din care spicuim câteva denumiri: *Cîntare de rugăciune, adecă: Paraclis la întâia zi a Anului nou; Cântarea de rugăciune la începutul învăţăturii copiilor; Rânduiala Paraclisului, adecă: a cîntării de rugăciune către Domnul Dumnezeul nostru, pentru ÎMPĂRATUL, şi pentru norod, care să cântă în vreme de oştire asupra vrăjmaşilor; Rînduila cîntării de rugăciune care să cîntă în vremea de ne contenite şi stricăcioase ploi; Rînduiala blagosloveniei spre călătorie; Rînduiala de rugăciune la săparea fântânii* şi altele. Este destul de probabil că această structură a

BDD-A29267 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:29 UTC)

fost preluată dintr-un *Molebnic* sinodal, tipărit în limba „slavenească".

Ca și *Liturghierul*, *Molebnicul* conține numeroase pagini în care este slăvit împăratul și toată familia sa, textul integral și lista membrilor familiei rămânând neschimbată, în varianta utilizată în *Liturghier*.

Molebnicul a servit preoților basarabeni un timp îndelungat, destul de multe exemplare ale acestuia ajungând până în prezent. Interesant este faptul că și după 100 de ani de la publicarea lui, el era folosit în biserică, iar în secolul al XX-lea, în perioada interbelică, atunci când elogierea împăratului rus nu mai era de actualitate, unii preoți au schimbat lista, astfel că în locurile respective apăreau numele regelui și ale reprezentanților familiei regale. În unul din exemplarele *Molebnicului* de la Biblioteca Națională a Republicii Moldova toate inscripțiile dedicate împăratului rus sunt tăiate cu creionul, iar pe câmpul unei pagini este scris de mână cu creionul, cu litere chirilice, ca și întreaga carte, textul de slăvire a regelui, după modelul celui de slăvire a țarului: „Ынкы не ругъм пентру преыналтул ши де Христос Юбиторюлъ режеле ностру Фердинанд ши соция са режина Мариа, пентру бине крединчоший лор фий принчипь ши принчипеле Карол, моштениторюл тронулуй, Елисавета, Мария, Николай ши ынкы не ругъм пентру преасвінцытулъ ши де Думнезеу юбиторюл Арх. ностру Никодимъ ши пентру тоцi дорицій ноштрій". Această însemnare este făcută în anul 1918 sau 1919, pe timpul când Nicodim (Munteanu) era locțiitor de arhiepiscop al Chișinăului și Hotinului.

Spre deosebire de *Liturghier*, care se încheie cu *Stihuri, Molebnicul* inserează pe ultima pagină tot o dedicație: „ÎMPĂRĂTEȘTII SALE MĂRIRI polihronismosul întru acest chip: Preblagocestivului, Singur Stăpînitoriului Marelui Domnului Nostru ÎMPĂRATULUI ALEXANDRU PAVLOVICI a toată Rossiia dăi Doamne viață pacinică și cu zile bune, Sănătate, mîntuire și întru toate bună sporire, iară asupra vrăjmașilor biruință și surpare șil păzește pre DÎNSUL întru mulți ani".

Repetarea insistentă în cărțile de cult a textelor de slăvire a împăratului Rusiei și a familiei sale ar putea fi interpretată ca o prea mare obedință a exarhului Gavriil Bănulescu-Bodoni față de stăpânirea rusă. Pe de altă parte însă, la fondarea Eparhiei, prin diverse acte ale Sinodului rusesc se prevedea unificarea vieții liturgice din Basarabia și ajustarea ei la regulile Bisericii ruse, care prevedeau obligațiile preoților de a pomeni la slujbe familia imperială, iar în cărțile liturgice rusești textele de proslăvire apăreau până în secolul al XX-lea. Astfel că însuși exarhul Gavriil a tradus din limba slavonă în limbile română și greacă formula de pomenire a familiei țarului. Textul tipărit a fost trimis în toate bisericile și mănăstirile din Moldova și Valahia. De asemenea, conform unui decret sinodal, se prevedea ca în timpul slujbelor, la ectenii și în alte cazuri prevăzute, după ce este pomenit Țarul, Familia imperială și Sfântul Sinod, trebuie pomenit Exarhul, apoi mitropolitul eparhial [7, p. 75].

Anume aceste aspecte ale „așăzării" cărților liturgice rusești au determinat structura tipăriturilor din Chișinău, apărute „cu blagosloveniia prea sfântului, îndreptătoriului Sinod și a prea osfințitului Gavriil Exarh Mitropolit Chișinăului și Hotinului".

În ceea ce privește fragmentele de texte evanghelice, inserate în cărțile liturgice, este foarte probabil ca ele să fi fost preluate din edițiile deja cunoscute în limba română. Spre exemplu, în *Molebnicul* din 1815 în *Paraclisul la întîia zi a Anului Nou* se indică „dela Luca a sfintei Evanghelii cetire", urmând fragmentul respectiv: „În vremia aceea venitau în Nazaret, unde crescusă, și au întrat după obiceaiul Său, în zioa sîmbetei, în sinagoga, și s-au sculat să cetească și iau dat Lui cartea Isaiei, proroculuи și deschizinduo au aflat locul unde era scris: Duhul Domnului preste Mine, pentru care mau ouns a bine vesti săracilor mau trimis, a tămădui pre cei zdrobiți cu inima, a propovedui robilor slobozire și orbilor vedeare, a slobozi pre cei sfărmați întru oușurare, a propovedui anul Domnului priimit și închizind cartea, oau dat slugii și au șezut și ochii tuturor din sinagoga era privind spre el". Acest text redă, cu foarte mici și neînsemnate excepții, fragmentul respectiv din *Biblia de la Blaj* (1795).

În concluzie putem afirma că textele cărților liturgice, tipărite la Chișinău în 1915, se deosebesc atât prin structura lor, cât și prin limbajul și stilul, preluat din cărțile respective tipărite în Rusia, iar contribuția mitropoitului Gavriil Bănulescu-Bodoni la elaborarea lor este una foarte însemnată și vizează mai multe aspecte. În primul rând, în aceste ediții sunt inserate texte originale, redactate de exarhul Gavriil – Pastorala din *Liturghier*, Introducerea din *Molebnic*, precum și multe fragmente prin care se ajustează formula de pomenire a țarului la tematica slujbei respective.

De asemenea, este de remarcat traducerea multor fragmente din limba slavonă, în special denumirile slujbelor din *Molebnic* și ale unor indicații pentru preoți. Ajustările făcute de exarh în fragmentele biblice sunt neînsemnate, ele doar pun anumite accente și fac textul mai fluent și mai ușor de citit. Pe tot parcursul acestor lucrări este menținut un stil religios select și este utilizat un limbaj adecvat, de o mare bogăție și expresivitate, care reprezintă o contribuție importantă la răspândirea limbii române culte în Basarabia secolului al XIX-lea.

BDD-A29267 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:29 UTC)

BIBLIOGRAFIE

1. Istrate G. Cazania lui Varlaam (prima încercare de unificare a limbii române). În: Revista română, nr. 3 (53)/ 2008, pp. 10-12 (http://astra.iasi.roedu.net/pdf/nr53p10-12.pdf)

2. Cereteu I. Carte românească veche şi modernă în fonduri din Chişinău. Catalog. Iaşi: Editura Tipo Moldova, 2011.

3. Danilov M. Cenzura sinodală şi cartea religioasă din Basarabia. 1812–1918 (între tradiţie şi politica ţaristă). Chişinău: Bons Offices, 2007.

4. Condrea I. „Liturghierul" publicat în 1815 la Chişinău: aspecte generale. În: Probleme actuale de lingvistică. Materialele Simpozionului ştiinţific cu participare internaţională. Chişinău, 15-16 mai 2015. In memoriam acad. Nicolae Corlăteanu. 100 de ani de la naştere. Chişinău: CEP USM, 2015, pp. 213-219.

5. Fuştei N. Despre izvoarele Liturghierului de la Chişinău din 2015. În: BiblioScientia, 2014, nr. 11-12, pp.13-26.

6. Игумен Ириней (Тафуня). Митрополит Гавриил (Бэнулеску-Бодони) основатель Кишиневско-Хотинской Епархии. Noul-Neamţ: Новонямецкий монастырь, 2009.

7. Протоиерей Николай Флоринский. Жизнь и деятельность митрополита Гавриила Банулеску-Бодони. Кишинэу: Парагон, 2013.

PS. Articolul se înscrie în Proiectul de cercetare cu cifrul 15.817.06.07A „Studiul filologic al textelor religioase în limba română, publicate la Chişinău în secolul al XIX-lea", din cadrul direcţiei strategice 08.07 „Patrimoniul naţional şi dezvoltarea societăţii"

Ion Bolocan. *Vasile Lupu*, 2004, ghips tonat,
116 cm × 100 cm × 52 cm

BDD-A29267 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:29 UTC)